

Lýginamoji kalbótyra, komparatyvistika, – kalbotyros kryptis, kuri remiasi lyginamuoju metodu. Taikant šį metodą rekonstruojami giminiškų kalbų garsai, formos, žodžiai, atskleidžiami šių kalbų raidą lėmę dėsniai, parodomas jų giminystės laipsnis, atkuriamas seniausias šių kalbų pavidalas (prokalbė). Lyginamoji kalbotyra susiformavo XIX a. pirmojoje pusėje. Tam tikrų jos užuomazgų yra ir ankstesnio laikotarpio kalbos problemas gvildenančiuose veikaluose, kai atkreipiamas dėmesys į kurios nors kalbos leksikos ar gramatikos bendrumus su kita kalba, mėginama aiškinti jų priežastis. Tokių lyginamosios kalbos užuomazgų galima rasti ir lietuvių kalbotyros istorijoje, pvz., Mykolo Lietuvio, Pilypo Ruigio darbuose.

Lyginamasis metodas pirmiausia sėkmingai pradėtas taikyti indoeuropiečių kalboms. Ypatingą reikšmę šiam metodui susiformuoti turėjo artimesnė europiečių pažintis su senovės indų kultūra ir kalba.

Indijoje dirbęs anglų sanskritologas Williamas Jonesas (1746–1794) tvirtino, kad sanskritas, graikų, lotynų, galbūt ir gotų, keltų, senovės persų kalbos esančios artimos giminaitės ir kilusios iš vieno bendro dabar jau neegzistuojančio šaltinio. Lyginamosios kalbotyros pagrindai buvo išdėstyti vokiečių kalbininko Franzo Boppo 1816 paskelbtame veikale apie sanskrito asmenavimo sistemą (ji lyginta su graikų, lotynų, persų, vokiečių kalbų asmenavimo sistemomis). Faktiškai šie pagrindai jau buvo suformuluoti ir 1814 parašytame, bet tik 1818 išleistame danų kalbininko Rasmuso Kristiano Rasko veikale apie islandų kalbos kilmę. Abu šie kalbininkai domėjosi ir baltų kalbomis. 1833 Boppas pradėjo leisti indoeuropiečių kalbų lyginamąją gramatiką, kurios viename skyriuje aptariama ir lietuvių kalba. Po Boppo, Rasko veikalų netrukus lyginamosios kalbotyros tyrinėjimų paskelbė ir kiti mokslininkai, kurie toliau tobulino lyginamąjį metodą, taikė jį vienoms ar kitoms indoeuropiečių kalbų grupėms ar atskiroms, dažniausiai dar besiformuojančioms kalbos mokslo šakoms. Germanų filologijos kūrėjas Jacobas Grimmas (1785–1863) ypač daug dėmesio kreipė į istorinę kalbos analizę. Rusų kalbininkas Aleksandras Vostokovas (1781–1864), čekų kalbininkas Josefas Dobrovskis (1753–1829) lyginamąjį metodą taikė slavų kalboms. Vokiečių kalbininkas Augustas Friedrichas Pottas, laikomas etimologijos ir lyginamosios fonetikos, kaip atskirų kalbotyros šakų, pagrindėju, taip pat nemaža domėjosi baltų kalbomis. Svarbiais veikalais lyginamąją indoeuropiečių kalbotyrą praturtino Augustas Schleicheris, Karlas Brugmannas, Augustas Leskienas, Johannesas Schmidtas, Adalbertas Bezzengeris, Vilhelmas Thomsenas, Ferdinandas de Saussure'as, Antoine'as Meillet, Filipas Fortunatovas ir kt. Beveik visi žymieji komparatyvistai tyrinėjo ir lietuvių kalbą, nes ji iš visų gyvųjų indoeuropiečių kalbų geriausiai išlaikė senąsias formas, kurios labai dažnai padeda aiškinti kitų indoeuropiečių kalbų istoriją. Lyginamoji kalbotyra įrodė lietuvių kalbos archajiškumą, pabrėžė jos vertę kalbos mokslui ir turėjo teigiamą įtaką tautiniam lietuvių atgimimui. Iš lietuvių kalbininkų svarbių lyginamosios kalbotyros darbų parašė Kazimieras Būga, Jonas Kazlauskas, Vytautas Mažiulis, Vytautas Ambrazas, Antanas Salys, Antanas Klimas, Pranas Skardžius, Simas Karaliūnas, Vincas Urbutis ir kt.

Lietuvių kalbos enciklopedija, sudarė Kazys Morkūnas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 325.